2017. október 26. - **A XIX. század Európája kidolgozta a történelmileg kialakult monarchiák elfogadható parlamenti kormányzatú hatalmi rendszerét.**

Ez jól működött a társadalmi haladás részére is, és a fellendülő ipari-kereskedelmi gazdálkodás részére is. Mégis, ez a század a műszaki feltalálások sikereinek lázában igyekezett az akkor uralkodó államhatalmi rendszert valami mással helyettesíteni. Ez a század felismerte a filozófia jelentőségét, és megalkotta – a jó és a rossz örök küzdelme példabeszédnek gyakorlatba ültetésével – a célzottan kreált ideológiákkal a politikailag egymással szembenállás pártrendszerét a társadalom manipulálására.

A XX. századra érett meg az általános alkalmazás ideje és lehetősége. Alapvetően két filozófiai irányzat indult a fennálló uralmi rend ellen, akkor még együtt: a nacionalizmus és az internacionalizmus. A megcélzott terület a kontinentális Európa volt, ezt a feladatot az első világháború teljesítette. Ledőltek a monarchiák, a győztesek diktatúrája nemzetállamok létrehozását írta elő a „felszabadított" népek számára. Általános követelmény volt áttérni a köztársasági államformára, azonnal vagy mielőbb. Az orosz birodalom számára a nemzetköziség filozófiai ágazatainak leghaladottabbja, a kommunizmus lett az átalakítás kötelező filozófiája.

Feltűnő volt: Nagy-Britannia monarchikus rendjét nem érintette ez az átalakítási kényszer (a mai napig sem). Teljesen új elem volt a világ hatalmi rendjében is, de főként Európa számára, az egykor angol és egyéb európai gyarmatosítók által megvalósított nagy államnak, az Észak-Amerikai Egyesült Államoknak megjelenése hadi erőkkel 1917-ben, ami a háború kimenetelét megfordította. Az egykori kreatúra visszatért gyarmatosítóként.

Az, hogy államok álltak szemben egymással a háború idején, hogy németek, angolok, oroszok stb. gyilkolták egymást, nem igazolja azt, hogy államok vagy nemzetek háborúja dúlt. Államok anyagilag tönkrementek, több tízmillió ember legyilkoltatott támadóként, védekezőként – nem saját akaratából tette, de a támadó fél katonája is hazafias kötelesség bódulatában indult gyilkolni embertársát. Amint az egykori brit gyarmatosítás sem állami vállalkozás volt, hanem magánvállalkozók összességének sikere, amit természetesen az állam támogatott hatalmi erejével. Amerika is előbb volt vállalkozók terepe, mint államalakulat. Mindkét országban az állam feladata a hasznot hajtó vállalkozások eredményes működésének biztosítása lett és maradt a mai napig. Közelebb álló meghatározással szólhatunk Londonról és New Yorkról, mint a Font és a Dollár révén világra szóló jelentőségű gazdasági erőről, ami áttételesen az állami adminisztráció képében jelenik meg. Ez nagyon jelentős különbség az európai államokkal szemben, aminek figyelembevétele nagyon fontos a dolgok megértéséhez. A mai helyzetben is.

Az első világháború mindenképpen csak előkészítő fejezete volt a másodiknak. Valóban fennállt a lehetőség Európa belső részeinek felzárkózására a gazdaggá lett tengeri hatalmak fejlettségéhez – ami viszont üzleti konkurenciát hozott volna számukra. A háború célja ennek megakadályozása volt. Az atlanti szövetség igyekezett a kontinentális Európában alkalmazni a már említett filozófiai ellentétrendszert az ideológiai alapú politikai pártrendszer kötelezővé tételével, ami parlamenti demokrácia néven a kor uralkodó rendszerévé vált. Három országban történt kísérlet a kommunizmus elve érvényesítésére, ami Magyarországon és Németországban nem, ellenben Oroszországból sikerült szovjet államot létrehozni.

A második világháborúban Európának már nem volt esélye függetlensége visszaszerzésére. Minden állam tönk szélére került, a brit szigetek országai is. Nagy meglepetés volt a világ számára a Szovjetunió megajándékozása Európa keleti felével, pontosabban a földrajzi

Közép-Európa egészével. Németországot kettévágták.
A nemzetköziség két ideológiájának (liberalizmus, kommunizmus) meghonosítása érdekében (az európai szövetségesek fokozatos mellőzésével) a két Európán kívüli hatalom a győztes jogán állandó jelleggel katonai jelenlétével biztosította azt a szándékot, amit szovjet oldalról a kommunista világhatalom megvalósításában jelöltek meg, amerikai részről pedig a szabad világ védelmét hangoztatták a szovjet veszély ellenében – ami végül is hazugsággá válik a liberalizmus internacionalizmusában.
Jelen írás témája a nagyhatalmi helyzet meghatározása 1956-ban a magyarországi forradalom/szabadságharc idején. 1949. november 30-án partra szállva, Ausztráliából követtem az európai eseményeket. Nagyon is feltűnő volt a különbség a nyugati politika hirdetett, és a folyamatokból érzékelhető változata között. A magyar Ötvenhat irodalmában nagyon elhanyagolt kérdés, milyen volt a nagyhatalmak egymás iránti viszonya.
Kivételként rátalálva idézhetem a következő fejezetben a kiváló magyar történésztől, a vonatkozó időszakról szóló, témánk számára értékes megállapításokat.

Részletek Békés Csaba: Szuperhatalmi politika a hidegháborúban 1945-1962 című tanulmányából:
A hidegháború története mint műfaj, lényegében nyugati és elsősorban amerikai tudományág volt egészen az 1980-as évek végéig, amelynek fő gyengesége az elsődleges források korlátozott hozzáférhetőségéből származó asszimmetriából adódott. ...
Az új kutatások alapján az is mind világosabbá vált, hogy a hidegháború korszakával kapcsolatos számos korábbi nézetet kell újraértékelni vagy módosítani. ...
A legújabb történeti kutatások egyik legfontosabb tanulsága, hogy a kelet-nyugati viszony alakulását egészen a szovjet birodalom felbomlásáig az 1945-ben létrejött európai status quo határozta meg. A második világháború után kialakult bipoláris világrendet irányító két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyaránt a kelet–nyugati viszony sarokkövének tekintette ezt a dokumentumokban sohasem rögzített hallgatólagos megállapodást, amely azután sajátos automatizmusként működött a hidegháború leghidegebb éveiben éppúgy, mint a későbbi évtizedekben időről időre bekövetkező kelet–nyugati konfliktusok rendezése során. ...
A hidegháború 1949–1953 közötti klasszikus, a legtöbb irracionális vonást mutató szakaszában sem tervezte egyik fél sem a másik megtámadását. ...
A békés egymás mellett élés politikájának 1953-tól hangoztatott, majd az SzKP 1956 februárjában megtartott XX. kongresszusán doktrínává nyilvánított tézise valójában a Szovjetunió fennállásáig érvényben volt. Ez nem kevesebbet jelentett, mint annak nyilvános elismerését, hogy a kétpólusú világrendben az emberiség pusztulásával fenyegető harmadik világháború elkerülése érdekében a világ sorsáért felelős szuperhatalmak folyamatos kooperációjára van szükség. Az Egyesült Államokban ez a felismerés ugyancsak már az ötvenes évek közepén megszületett, ám ennek nyilvános elismerése komoly nehézségekbe ütközött: ott ugyanis a közvéleményre is tekintettel kellett lenni, és annak áthangolása az egy évtizede folytatott, masszív antikommunista retorika miatt több időt és komolyabb népnevelő munkát igényelt.

A kulcsszavak: hidegháború, harmadik világháború veszélye.
Más megfogalmazásban: a hidegháború nevet viselő színjáték valójában a politikatörténet minden idők legnagyobb átejtése volt, elsősorban az amerikai nép veszélyes felháborodásának

leszerelésére szolgált, de általánosságában is kettős játék volt: megjátszani a világ számára a felszabadítót, valójában mindvégig erősítette a szovjet államot. Az amerikai politika antikommunista mezt öltött, szédítették a világot a felszabadítási maszlaggal, miközben minden maradt úgy, ahogy a rommá lőtt, országhatárokat széttépő, milliókat földönfutóvá tett, lakosság százezreit értelmetlenül halálba bombázó, feltétel nélküli megsemmisítésig viselt háború utáni diadalittas rendezéssel magalapozták. Ettől kezdve minden más volt, mint amit szóltak róla.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy világpolitikai jelentősége szempontjából az 1953–1956 közötti időszak megítélése mindmáig meglehetősen ellentmondásos. A köztudatban ezt a korszakot egyszerre jellemzik olyan történelmi események, folyamatok, mint az enyhülés kezdete, a kelet–nyugati feszültség oldódását ígérő „genfi szellem” és az SzKP történelmi jelentőségű XX. kongresszusa. ...
A nyugati és keleti levéltárakból a legutóbbi időben előkerült, a döntéshozatal legfelső szintjét képviselő dokumentumok vizsgálata alapján mind nyilvánvalóbbá válik, hogy az 1953–1956 közötti korszakban érvényesülő legfontosabb trend – minden zavaró körülmény vagy ellenkező előjelű propaganda ellenére – annak kölcsönös, fokozatos fel- és elismerése volt, hogy a két világrendszer kénytelen együtt élni és egymást elviselni, ha el akarja kerülni a totális pusztulást jelentő harmadik világháborút.

Itt ugrik be egy ugyancsak nagy kérdés: milyen alapozása volt az abban az időben sokat emlegetett háborúnak, pontosabban egy újabb világháború előfordulása esélyének? Két nagyhatalom maradt állva a győzelem után, az Egyesült Államok teljes fegyverzettel, győzelemittasan, atomfegyver kizárólagos birtoklásával, és a Szovjetunió, bár győztesen, de lerombolva Leningrád és Sztalingrád vonalától nyugatra, ipara, lakóházai, középületei romokban, húsz millió halott – alig állt jobban, mint Európa átlaga. Hadserege demoralizált állapotban, miután láttak európai falvakat, városokat. Bármilyen USSR–US háborúnak semmi esélye nem volt a helyzet ismeretében.
A nyugati közvélemény félelmét csak a két hatalom egyenlő katonai erejének hírével, az atomfegyverek szovjet birtoklásának hirdetésével, bizonyításával tudták elérni. Tehát, nem szabad bántani a Szovjetuniót, békés együttélés kell vele, majd a kialakult rend védelme érdekében együtt kell működni vele.

Míg az általános felfogás szerint a hidegháború lényege mindvégig az Egyesült Államok és a Szovjetunió vetélkedésre épülő antagonisztikus szembenállás volt, addig szerintem 1953 után a szuperhatalmak viszonyának fő jellegzetessége – bár a versengés eleme még jelentősen erősödött is időközben – valójában a két szuperhatalom folyamatos egymásrautaltsága és kényszerű kooperációja lett.

Az antagonisztikus szembenállásnak nem volt ideológiai alapja, az Egyesült Államok hivatalos politikája elfogadó volt a kommunizmus iránt 1933 óta, de hatalmi vetélkedés sem volt, Európa felezővonalát tiszteletben tartották. Ha volt egymásrautaltság, akkor kellett lennie olyan közös érdekű törekvésnek, amihez kényszerűen kellett a kooperáció. Például a máris kialakuló bipoláris világuralom.]

Az 1953–1956 közötti korszakkal kapcsolatban fontosnak tartom azt is tisztázni, hogy a fent vázolt, 1953-ban meginduló és különösen 1955–1956 folyamán felerősödő szuperhatalmi

kooperáció „megbonthatatlan” alapja az 1945-ben létrejött európai status quo, azaz a Szovjetunió kelet-közép-európai hódításainak elismerése volt. ...

A felvetített kép ekkor az volt, hogy az amerikai politika fellép a kommunizmus ellen, és ha a megszállt országokban lázadás lesz, Amerika fellép felszabadítóként. Ne menjünk el figyelmetlenül amellett a tény mellett, hogy Amerika Hangja, meg a Szabad Európa Rádió lázadásra biztatta a magyarokat, és hogy ugyanakkor az a szilárd helyzet, hogy – mint dr. Békés mondja – „az 1953-ban meginduló és különösen 1955–1956 folyamán felerősödő szuperhatalmi kooperáció »megbonthatatlan« alapja az 1945-ben létrejött európai status quo, azaz a Szovjetunió kelet-közép-európai hódításainak elismerése volt,” Amerikában nem érzékelték illetékes helyen, hogy ahol annyi gyúanyag van, ott elég egy szikra, és hogy ígérgetéseik pont azt veszélyeztetik, amit el akarnak érni.

Azt, hogy az amerikai vezetésnek valójában semmilyen konkrét tervei nincsenek a csatlós országok felszabadítására, már a Nemzetbiztonsági Tanács 1953 decemberében hozott határozata megfogalmazta. Az Egyesült Államok Kelet-Európa-politikájával foglalkozó újabb dokumentum, az 1956 júliusában készült határozat pedig az időközben végbement enyhülési folyamat hatására már azt is beismerte, hogy rövid távon nincs esély a csatlós országok függetlenségének visszaállítására, ezért ezekben az államokban a teljes szabadsághoz vezető úton megtett első lépésként a nemzeti kommunista politikai erők hatalomra jutását kell elősegíteni.

Közeledünk a témához, az amerikai vezetésnek nem a csatlós országok felszabadítására voltak konkrét tervei, hanem a szocialista államok olyan változatára, amelyek elfogadhatóbbak lesznek, mint azok amelyek a sztalini időkben kitermelődtek. Olyanokká kellene válniuk, ami példaként állana a nyugati országok számára is. A kulcsszó tehát az enyhülési folyamat. Amihez Hruscsov már partnerré vált 1956 februárjában, amikor elítélte a sztalinizmust.

Ez az új értékelés annak az amerikai felismerésnek a bizonyítéka volt, hogy a hidegháborús feszültség oldása, az európai biztonság erősítése érdekében a status quo de facto elismerését előbb-utóbb szükségszerűen követnie kell a de jure elismerésnek is. Ebben az időszakban számos olyan javaslat, elképzelés fogalmazódott meg a kelet–nyugati viszony fejlesztésével kapcsolatban, amelyek azután a későbbi évtizedekben jutottak el a gyakorlati megvalósítás szintjére, így az enyhülési politika csúcseredményének tekinthető 1975-ös helsinki egyezmény létrejöttének gyökerei is az ötvenes évek közepére nyúlnak vissza.

Létre is jött volna az ötvenes években, ha sikeres lett volna a megtervezett enyhülési politika éppen Magyarországon, éppen október 23-án a két nagyhatalom közös kívánsága alapján. Erről szól részleteiben Ötvenhat emigrációs szemmel c. könyvem.
Egy kis kitérőre itt szükség van. Fokozódó ingerültséggel fogadta az akkor még jelentékeny erőt felmutató amerikai közvélemény fél Európa odalökését a primitív bolsevik hatalom karmaiba. Ennél is felháborítóbb volt a közvélemény számára a kommunizmus egyre fokozózó népszerűsítése az amerikai médiában. Joseph McCarthy szenátor felfedte, hogy az ország sorsát intéző adminisztráció hivatalait már csupa beszervezett kommunisták kezelik. Ezt találta az amerikai honvédelmi vezetőség intézményeiben is. A sajtó segítségével ugyan megbuktatták, de a nagytőke-irányította kormányzat jobbnak látta a kommunista fertőzés

eltakarására álságos antikommunista retorikát alkalmazni. Ezen az alapon folyt antikommunista szólamok mögött a valóságban szovjetbarát amerikai politika.
És a másik kitérő: Az atombomba elkészítési terveinek átadása a Szovjetunió részére olyan idős mint maga a bomba. Ennek oka az, hogy a bomba elméleti és gyakorlati kivitelezésével foglalkozó tudósok hűsége nem feltétlenül kötődött az Egyesült Államokhoz.
A atombomba kifejlesztői európai bevándorlók voltak, főleg a hitleri Németország ellenzői vagy éppen menekültjei. Abban az időben a kommunizmus iránti szimpátia kormányzati politika volt Amerikában, hogyne lett volna természetes, ha egyik-másik lelkesedett a politikai elit körében amúgy is népszerű kommunizmusért, legyen már a Szovjetuniónak is atombombája. A kommunista eszme iránti vonzalom nem tartozott ritkaságszámba a tudósi társadalom körében. Ennek a témának széleskörű irodalma van, ezért nem részletezzük, de nagyon valószínűsíthető, hogy az atombomba kifejlesztésének szovjetunióbeli technológiája nyomon követte az amerikai előrehaladást. Ez tette a szovjet államot jelentős fegyveres hatalommá. Volt tehát a Szovjetuniónak atombombája, hidrogénbombája is, ami nem is nagyon zavarta az amerikai politika globalista vezetőit, hiszen ők úgy tekintettek a szovjet államra, mint annak megalkotói, alkalmazói, támogatói, mint Európa ellenőrzésében partnere, és a jövendő világkormányzás fontos eleme. Amerika számára az volt fontos, hogy a szovjet állam a leendő szocialista világrendnek mintaállama legyen. 1953 óta folyamatban volt a szovjet vezetőkkel egyetértésben az „enyhülés”, az elfogadhatóbb politika megalkotása.
Ahogy Békés Csabától tudjuk, a Nemzetbiztonsági Tanács 1953 decemberében hozott határozata megfogalmazta hogy a nemzeti kommunista politikai erők hatalomra jutását kell elősegíteni.
Az enyhülés, a liberalizálódás politikában partnerek voltak az amerikai, a szovjet a magyarországi párt és kormányszervek. Magyarországon kellett volna demonstrálni a világ számára, hogy az egyetemi ifjúság követeli a megreformált szocializmust, erre hivatkozva lehetett volna deklarálni, a szocialista forradalom győzelmét. Ha ez sikerül, más lenne ma a világ. Október 23-a volt a kijelölt nap. Azonban minden másképpen zajlott le.
*
A globális világhatalom számára nem értelmezhető a gondolkodás a „mi országunk”, a „mi hazánk” fogalmazásában. A második világháború után két szuperhatalom maradt a térségen. Értelmetlen lenne az USA számára, ha megmérkőzve egyedül maradna. A két hatalom együttes vezérléssel ellenőrizheti a három jelentős kontinens teljes gazdasági és politikai életét.

A bipoláris világhatalom minden adottsága létrejött a második világháború eredményeként. Mi most nem követjük ennek a történetét, megállunk ennek a folyamatnak 1956-ban fennállott állapotánál. Azt vizsgáljuk, hogy milyen nagyhatalmi-politikai térben történt meg mindaz ami a magyar néppel, vagy általa, elháríthatatlanul végbement.
A hangsúly az elháríthatatlan szón van. Azt hitte a magyar nép, hogy virrad, pedig csak a kakas szólt. De ez a riadó váratlanságának dinamikájával ott robbantotta fel a nagyhatalmi tervet, ahol annak akkori gyors, sikeres kimenetelét várták. Ennek részletei meghaladják jelen írás terjedelmét. Azonban a folytatása olvasható a magyar forradalom 60 éves évfordulója hivatalos ünnepségei keretében megjelent kötetben, amelynek címe: Ötvenhat emigrációs szemmel. Antológia Kiadó, Lakitelek. Szerző **Csapó Endre**.